

Jean Jacques Rousseau – O společenské smlouvě

Hledání pravdy, hledání řádu, hledání zákona božího i světského a spravedlnosti na zemi. Celé období evropského středověku hledalo pravdu, která by byla neměnná, trvajících a věčná, o počátku vzniku samotného světa. Mnoho filozofů té doby spatřovalo jedinou pravdu v bohu a víru v něho a o něj opírali své myšlenky a teze, příkladně Tomáš Akvinský nebo Hugo Grotius a mnozí další.

Konec středověku a počátek novověku přinesl do jediného nazírání na svět, skrz víru v jediného boha a náboženský dogmatismus nové světlo. Tímto světlem byla doba humanismu a renesance a pohled na renesančního člověka, byla to doba rozvracející dogmatickou víru a přežití názory, byla doba poznávání nejenom ve filozofii, ale ve všech oblastech lidského života, byla to doba poznávání a prožívání nového pohledu na svět.

V těchto proměnách se začaly vytvářet základy moderního světa, který byl následně alespoň myšlenkovitě ukotven v 18. století, období osvícenství, které opět hledalo nové pohledy a názory na existující svět a jeho zákonitosti a ještě méně se dával prostor předsudkům a mylným představám vycházejícím z neznalosti a strachu lidí. Renesanční a osvícenská doba toho mají v hrubých rysech mnoho společného, je to svět přemýšlivý, je to svět zmítající se v anarchii myšlenek na jejichž konci by měl být nalezen řád.

Při těchto snahách sehráli významnou úlohu mnozí velcí filozofové z Nizozemí, Anglie, Němci a velcí francouzští filozofové. Kult boha nahradil v počátcích a plně v době osvícenské kult poznání, věda objevila svět pro sebe, svět, který byl očištěn od předsudků a dogmat, od náboženských principů, svět, který představoval prostředek k pochopení a ovládnutí světa, a to „v nejtěsnějším svazku morálky, vědění a štěstí.“¹

¹ Takto tyto snahy charakterizoval Friedrich Nietzsche.

Období poloviny 18. století se představuje, zejména ve Francii, politickou silou filozofů a spisovatelů, kteří si kladli za cíl jediné, dobromyslný svět a jeho přednost chápali ve „svobodě myšlení a mluvení, propagaci ducha vědeckého a filozofického a v popularizaci těchto pravd, na kterých závisí blahobyt společnosti“², jak je uvedeno v Encyklopedii francouzských osvícenců.

K významným osobnostem tohoto filozofického směru patřil nejenom zmíněný Denis de Diderot, ale také Jean Jacques Rousseau jehož zásadním spisem a význam v dnešní době se budu zabývat. Tímto spisem je dílo O společenské smlouvě. Rozsah a odkaz tohoto díla je patrný v řadě následujících generací, ovšem do současnosti se zachovala pouze podstatná část tohoto díla, kompletní dílo se nedochovalo.

Jeho myšlenky, které se projeví i v hodnoceném díle, lze považovat za moderní, ve svém prvotním díle odsuzuje náboženské obřady a pohanské kultury, na druhou stranu si klade otázku, proč se vysmívat věštbám z vnitřností zvířat, když jejich výsledkem byly dobré rady a mnohdy mírové řešení sporu nebo problematické záležitosti. Rousseau byl ve své práci jistě ovlivněn i svou rozličnou činností ve státních institucích, krátce působil u soudu, ovšem soudní kariéra jej nelákala.

Ve Francii v té době hrály významnou společenskou, ale také politickou roli salóny, které byly centrem čilého společenského a politického ruchu. Rousseau navštěvoval řadu takových salónů a získal si díky tomuto velmi dobrý ohlas, zmínit lze zejména salón paní de Geoffrin, který patřil k nejvýznamnějším. Pařížské salóny hrály velkou roli při tvorbě veřejného mínění, jak už jsem zmiňovala, čilý společenský a politický ruch, sdružoval nejenom aristokracii, ale i vzdělané učence, a také novináře a zástupce veřejného mínění.

André Maurois jistě vhodně hovoří o těchto salónech následovně „Francie je jedinou zemí světa, kde se z mondénních schůzek staly historické instituce.“ Rousseau poznal v Paříži v té době, zblízka neschopnost a malost politických představitelů, korupci a další negativní jevy poškozující společnost a veřejné zájmy i zájmy státu. Vliv na jeho tvorbu měl i tehdy známý Club de l'Entresol, který byl považován centrem svobodomyšlných aktivit.

² Takto chápali svět tzv. encyklopedisté v čele s prvním redaktorem Encyklopedie, J.L. Alembertem, nebo D. Diderotem.

Metoda filozofického románu se jevila v tehdejší době jako populární. Tento filozofický román ve formě dopisů, které jsou psány metodou z „pohledu zvenčí.“ V díle je zakomponován prvek orientalismu a v tomto díle je kladen důraz na nastavení soudobé francouzské společnosti satirické zrcadlo, které by odráželo absurditu a problémy tehdejší společnosti.

Autorovo stěžejní dílo ovlivnily i jeho cesty po Evropě, postupně navštívil Německo, Rakousko, Uhry, navštívil také Anglii, která v něm zanechala největší zájem, stejně jako například Voltaira, který pobýval v anglickém vyhnanství v letech 1726-1729.

Anglie byla v té době, zejména po revoluci v roce 1688, hospodářsky i politiky silnou velmocí, která se v očích evropských států stala přezíranou zemí. Přestala být i pro Francouze přezíranou zemí obývanou nevzdělanými osobami, ale stává se politicky spořádaným silným státem s garantovanými právy lidí, která v té době byla nevídaná.

Významný byl rozkvět i filozofického myšlení i rozkvět praktické filozofie s vůdčími představiteli jako Hobbesem, Lockem, Berkeleyem, Humem a zejména Newtonem. Přírodní vědy a obecně přírodověda měla na filozofii té doby poměrně značný vliv. Anglická filozofie tak byla v plném rozsahu objevena pro evropský kontinent. Jak říká významný český filozof Emanuel Rádl „Francie teď začala chodit do školy k Angličanům.“

Rousseau se ve svých dalších dílech orientuje společensko-politickým směrem.

Autor se vrací v některých spisech k antickým kořenům, aby analyzoval příčiny, průběh a formy společnosti a nerovností mezi lidmi. Přirozený osud civilní, projevující se ve schématu vzniku, vzestupu a zániku, musel mít nějaké racionální řešení. Takové řešení spatřuje Rousseau v promyšleném zákonodárství.

Tímto se dostáváme ke stěžejnímu dílu autora, a to knize O společenské smlouvě. V předchozích částech jsem uvedla řadu podnětů a událostí, které měly na podobu díla vliv, i to, jakým způsobem dospěl autor ke stěžejním myšlenkám, které ve svém díle uplatňuje.

Jedná se o stěžejní filozofické dílo 18. století, které má mj. vazby na zákony, a to jaký vztah musí mít k ústavě každé vlády, k mravům, náboženství, společenským problémům. Dílo je svoji dobou velmi pokrokové.